

JAN KROKOS

O ETYCE NA CZASY WSPÓŁCZESNE

Etyka chrześcijańska dla postchrześcijańskiej epoki jest problemem, który w różnej mierze jest ważny dla współczesności, nie tylko dla zawodowych filozofów, a w szczególności etyków różnej proveniencji. Jest to także tytuł książki Sebastiana Gałęckiego, wydanej w 2020 r. w Krakowie przez TAIWPN Universitas, która już zagościła w polskim środowisku filozoficznym (GAŁECKI 2020). Jak należałoby spojrzeć na tę monografię, pozostając z nią w zgodzie?

Cele swojej monografii jej autor określa dość powściągliwie, co samo w sobie jest godne pochwały. Pisze, że będzie się starał pokazać, jak „trzej reformatorzy”, którym to mianem obejmuje J.H. Newmana, A. MacIntyre’a oraz J. Finnis, starali się „odpowiedzieć na współczesne problemy i dylematy etyczne, używając języka zrozumiałego dla dzisiejszego człowieka i zachowując jednocześnie swą tożsamość myślicieli chrześcijańskich” (ibid., 115), a dalej — że „celem niniejszej książki jest zaproponowanie systemu filozoficznego dotyczącego etyki chrześcijańskiej przedstawionej w sposób akceptowalny i zrozumiały dla ludzi żyjących w świecie postchrześcijańskim” (ibid., 555). A zatem samą książkę można czytać na dwa sposoby: jako analizę historycznofilozoficzną oraz jako propozycję merytoryczną. Obydwa te sposoby nie wykluczają się, a dopełniają, co nie znaczy, że nie specyfikują jej odczytywanie. Moje spojrzenie ogniskuje się na propozycji merytorycznej, zawartej w omawianej pracy.

Ks. prof. dr hab. JAN KROKOS — Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (UKSW), Instytut Filozofii, Katedra Teorii Poznania; adres do korespondencji: ul. Kazimierza Wójcickiego 1/3, 01-938 Warszawa; e-mail: j.krokos@uksw.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5184-5922>.

Ramy tej propozycji wyznaczają dwa pojęcia, składające się na tytuł monografii: „etyka chrześcijańska” i „postchrześcijańska epoka”. Pierwsze autor schematycznie eksplikuje — mimo jej zróżnicowania — jako etykę niesprzeczną z doktryną chrześcijańską, posiadającą specyficzne zadania poznawcze, chrześcijański kontekst odkrycia i filozoficzny kontekst uzasadnienia oraz katolickość w jej źródłowym rozumieniu. Treść drugiego ujmuje postchrześcijańską epokę jako zmutowane chrześcijaństwo, które jednak wypiera się swojego pochodzenia, a zatem charakteryzuje się wykorzeniem, kwestionowaniem wszelkiej stałości, w tym stałości norm moralnych, obojętnością wobec religii i w tym sensie jest to epoka świecka, a przecież nie jest ona ani niechrześcijańska, ani antychrześcijańska.

Te istotne determinanty etyki chrześcijańskiej i postchrześcijaństwa autor wydobywa w pierwszym rozdziale monografii, a także usprawiedliwia tam wybór Newmana, MacIntyre’a oraz Finnis’a jako tych filozofów, których etyczne dokonania są inspirujące i użyteczne w konstruowaniu etyki chrześcijańskiej na postchrześcijańskie czasy. Uzasadnia, że choć w swojej pracy porównuje stanowiska tych „trzech reformatorów”, to nie porównanie jest tego celem, lecz wydobyć z nich istotnych dla etyki chrześcijańskiej płaszczyzn i konstytutywnych momentów oraz wskazanie na dopełniającą kompletność tych ujęć. W ten sposób — jak pisze — nie rekonstruuje, lecz konstruuje „nowy system uprawiania etyki o proveniencji chrześcijańskiej” (ibid., 63) dla epoki postchrześcijańskiej. O takim celu badawczym świadczą tytuły rozdziałów, będących rdzeniem rozprawy: „Kim jestem?”, „Skąd wiem, co jest dobre?”, „Jak mam postępować?”, wskazujące, kolejno, na antropologiczny (metafizyczny), epistemologiczny i ściśle etyczny fundament wszelkiej koncepcji etyki. Odpowiedzi na te pytania są wypełnione treścią zaczerpniętą z myśli owych trzech reformatorów, szczegółowo oraz krytycznie wyłożonej przez autora.

Na podstawowe dla etyki pytanie „Kim jestem?” Gałęcki odpowiada, poczynając od bliskiego współczesności ujęcia przez MacIntyre’a człowieka jako zwierzęcia opowiadającego historie, zanurzonego w społeczności, w lokalnej wspólnotcie politycznej i w niej kształtującej swoją tożsamość. Odwróceniem tego porządku jest Newmanowski prymat jednostki nad wszelką wspólnotą, przez tę jednostkę kształtowaną. Poniekąd integruje te dwa spojrzenia na człowieka Finnis, jednocześnie dając pierwszeństwo etyce przed antropologią.

Na pytanie „Skąd wiem, co jest dobre?” autor odpowiada, odwołując się najpierw do przedstawionego przez Newmana rozumowania eksplika-

tywnego, właściwego nauce, i implikatywnego, intuicyjnego, właściwego moralności i etyce. Kolejnym krokiem jest rozumność praktyczna Finnsa, wpływająca z samooczywistych pierwszych zasad, niewymagających żadnego uzasadnienia. Dopełnieniem tych ujęć jest do pewnego stopnia wskazanie przez MacIntyre'a na racjonalność konkurujących ze sobą tradycji, warunkujących odkrycie i ujęcie pierwszych zasad.

I ostatnie pytanie: „Jak mam postępować?”, zamykające konstrukcję każdej etyki, w tym etyki chrześcijańskiej, prowadzi autora od obiektywizującej koncepcji prawa naturalnego Finnsa, poprzez — w tym aspekcie przejściową — koncepcję cnót MacIntyre'a, po podmiotowość sumienia według Newmana.

Te trzy centralne rozdziały monografii wieńczy rozdział piąty, ostatni, który syntetyzuje zasadniczą myśl tej monografii, a mianowicie, że trzy tradycje etyki chrześcijańskiej: prawa naturalnego, cnót i sumienia można zasadnie uzgodnić, a razem pozwalają one dać możliwie pełen spójny wykład etyki chrześcijańskiej, który przez uwzględnienie aspektywności ujęć antropologicznych, epistemologicznych i etycznych jest zdalny zagościć w postchrześcijańskiej epoce.

Sprawa etyki chrześcijańskiej w postchrześcijańskiej epoce wymaga jednak rozświetlenia horyzontu, na którego tle można dopiero właściwie zrozumieć sens i znaczenie wszelkiej etyki, nie tylko chrześcijańskiej, w czasach zawsze dla niej jakoś współczesnych. Trzeba przede wszystkim zdać sobie sprawę, że wszelkie systemy etyczne są jakimś wyzwaniem dla współczesnych. Są bowiem systematycznym i systemowym namysłem nad moralnością człowieka, która jest różnorodna i zmienna, i chyba nigdy nie dostaje do żadnych ideałów i idealizujących ujęć etyki jako nauki o moralności, nawet jeśli ta chciałaby schlebiać jakiemuś faktycznemu postępowaniu moralnemu – gilotyna Hume'a ten rozdzwięk wystarczająco wyjaśnia. Dla faktycznego życia jednostek i społeczeństw etyczne systemy i szczegółowe rozstrzygnięcia są lub mogą być jedynie motywem i aż motywem, co znajduje swoje ucieleśnienie w każdym czynie ludzkim, w jego strukturze (por. WOJTYŁA 1994). Nie tylko bowiem etyka, lecz każda nauka pojmowania klasycznie jako *theoria* ma dla życia praktycznego jedynie moc motywacyjną, a w życiu społecznym oddziałuje, jeśli zostanie przełożona na rzetelną popularyzację i skuteczne jej krzewienie¹. Z kolei życie codzienne i potoczne

¹ Chciałoby się tu powiedzieć „propagandę”, ten jednak termin, właściwie opisowy, znaczący zgodnie z łacińskim źródłosłowem „rozszerzanie, rozciąganie, krzewienie”, pod wpływem totalitaryzmów ma w języku polskim pejoratywne zabarwienie, podobnie jak i inny — „ideologia”.

doświadczenie jest dla poznania naukowego, w tym etycznego, przedmiotem i źródłem problemów, które nauka podejmuje w sposób metodologicznie sobie właściwy.

Tak ma się też sprawa z etyką, która — jak to wykazał Tadeusz Styczeń — nigdy nie jest etyką (w pełni) niezależną, etyką, której treść sądów etycznych, norm i ocen byłaby niezdeterminowana przez coś od niej pierwotniejszego (por. STYCZEŃ 1980)², od potocznych przekonań, uznawanych i wyznawanych w codziennym życiu, a także od dyscyplin naukowych, w tym przede wszystkim – filozoficznych, których takie lub inne rozstrzygnięcia etyka po prostu przyjmuje (mam tu przede wszystkim na uwadze antropologię filozoficzną i teorię poznania)³. Jednym z czynników motywujących ludzkie postępowanie jest niewątpliwie religia lub jej brak, a mając na uwadze kulturę europejską (co dziś trzeba pojmować raczej jako wyznacznik myślowy, a nie jednoznaczne pojęcie) – przede wszystkim chrześcijaństwo.

Przydawka „chrześcijańska” dookreśla zatem określoną etykę, determinuje ją w określony sposób, lecz jej nie modyfikuje (por. DĄBBSKA 1991, 1–9). Etyka chrześcijańska⁴ zatem pozostaje etyką, czyli filozofią moralności, która – najogólniej mówiąc – pyta o racje dobroci lub złości określonego typu czynów i daje odpowiedź, powołując się na naturalne (a nie nadprzyrodzone) ich doświadczenie oraz posługując się racjonalną ich analizą. Czyni to także etyka chrześcijańska, która choć jest inspirowana chrześcijańską (powiemy: ewangeliczną) doktryną moralną, własne tezy uzasadnia wyłącznie racjami naturalnego rozumu, nie czyniąc użytku z wiary i nadprzyrodzonego objawienia, co charakteryzuje teologię moralną. Tym samym etyka chrześcijańska jest propozycją nie tylko dla konkretnego życia indywidualnego i społecznego, lecz także dla teoretycznej dyskusji etycznej, w której — krocząc za myślą Romana Ingardena — nie może chodzić o przeforsowanie własnego stanowiska, lecz o wyjaśnienie spraw niewyjaśnionych i skontrolowanie przyjmowanych twierdzeń czy żywionych przeświadczeń w absolutnej rzetelności myślenia, ze szczerością wobec siebie samego i współdyskutantów (por. INGARDEN 1972, 185–190).

² Instruktywne jest tu wyróżnienie przez Antoniego B. Stępnia pięciu rodzajów zależności między dwoma działaniami wiedzy, spośród których dwa są istotne dla określenia specyfiki danej wiedzy (nauki): metodologiczna i epistemologiczna – por. STĘPIEŃ 2001, 71.

³ Ciągłe aktualny i godny uwagi jest tu artykuł Stanisława Kamińskiego „O metodologicznej autonomii etyki” (KAMIŃSKI 1989b, 321–330).

⁴ Możliwe rozumienie „etyki chrześcijańskiej” odpowiada rozumieniu „filozofii chrześcijańskiej”. Szeroko omawia to zagadnienie Kazimierz Szalata (SZALATA 2004).

Trzeba w tym miejscu podkreślić, że w przypadku filozofii chrześcijańskiej i jej działu czy dyscypliny, czyli etyki chrześcijańskiej, jest to tym prostsze, że — jak to próbowałem gdzie indziej ukazać (por. KROKOS 2017, 643–660) — chrześcijaństwo jest w swym rdzeniu racjonalne, choć nie racjonalistyczne. We wszystkich zatem swoich wymiarach, także gdy chodzi o jego doktrynę, poddaje się nieuprzedzonemu i rzetelnemu poznaniu naukowemu, w tym filozoficznemu i etycznemu, i jako takie jest przedmiotem dyskusji naukowej prowadzonej według wskazań Romana Ingardena. W przypadku zaś filozofii czy etyki, którą z jakichś racji jesteśmy gotowi dookreślić przymiotnikiem „chrześcijańska”, ze względu na jej naturę i status poznawczy (tzn. niekonfesyjny, lecz uniwersalnie racjonalny), dyskusję nad jej koncepcją i szczegółowymi rozwiązaniami podejmowanych problemów wyznaczają interesujący badaczy przedmiot oraz zasadność i siła argumentacji.

Nie rozwijając już dalej rozumienia „etyki chrześcijańskiej”, zatrzymam się jeszcze nad rozumieniem jej aktualności i przystawalności do zmieniającej się współczesności, w tym do tej współczesności, która została w omawianej książce nazwana epoką postchrześcijańską. Język zrozumiały dla współczesnych oraz podejmowanie problemów moralnych, jakie ta współczesność przynosi i jakimi żyje, oraz rozwiązywanie ich, odwołując się do pryncypiów danego systemu etycznego, w tym przypadku — właściwych moralności i etyce chrześcijańskiej, narzuca się samo przez się i zostało dostrzeżone w monografii, co sygnalizowałem wyżej. To jednak, co najważniejsze dla każdej etyki, jeśli ta chce być obecna we współczesności, to nie sam problem moralny, mający być analizowany za pomocą określonej aparatury badawczej, lecz jego ujęcie i sformułowanie oraz przeanalizowanie go z krytycznym uwzględnieniem współczesnych procedur uprawomocniania ocen i norm moralności, przy świadomości ich pluralizmu i — nie zawsze — komplementarności (por. KAMIŃSKI 1989a, 307–319). Mając zaś na uwadze konkretną współczesność, określoną tu jako postchrześcijańska, zwrócenie uwagi na pluralizm argumentacyjny, występujący we współczesnych dyskusjach etycznych, jest ważny i dlatego, że fenomen moralności jest faktycznie ujmowany w bogactwie jego aspektów, choć często niektóre z nich są niesłusznie absolutyzowane.

Poczynione tu uwagi powstały w związku z książką *Etyka chrześcijańska dla postchrześcijańskiej epoki*, która nie jest apologią chrześcijańskiej etyki dla współczesności, „bronieniem” jej, gdyż jej autor jest świadom, że przywrócenie postchrześcijańskiemu światu etyki chrześcijańskiej nie dokona się

przez polemikę, lecz poprzez „pokazanie pełni i kompletności chrześcijańskiej teorii moralności” (GAŁECKI 2020, 13). Sam tego nie czyni, ale czyni coś bardzo podstawowego i, jak się wydaje, istotnego dla współczesnej dyskusji na temat etyki chrześcijańskiej i etyki w ogóle, a co zatem idzie — także dyskusji na temat współczesnej moralności. Mianowicie proponuje koncepcję takiej etyki, opartej na chrześcijańskim fundamencie, a realizowanej w pewnym zakresie przez Newmana, MacIntyre’a oraz Finnisa, koncepcję, nad którą warto się zastanowić.

REFERENCJE

- DĄBSKA, Izydora. 1991. „Z semantyki przymiotników”. W: *Prace z pragmatyki, semantyki i metodologii semiotyki*, red. Jerzy Pelc, 1–9. Wrocław: Ossolineum.
- INGARDEN, Roman. 1972. „O dyskusji owocnej słów kilka”. W: Roman INGARDEN, *Książeczka o człowieku*, 185–190. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- KAMIŃSKI, Stanisław. 1989a. „Metodologiczne typy etyki”. W: Stanisław KAMIŃSKI. *Jak filozofować? Studia z metodologii filozofii klasycznej*, 307–319. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- KAMIŃSKI, Stanisław. 1989b. „O metodologicznej autonomii etyki”, W: Stanisław KAMIŃSKI. *Jak filozofować? Studia z metodologii filozofii klasycznej*, 321–330. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- KROKOS, Jan. 2017. „Racjonalność chrześcijaństwa”. W: *Filozofia Boga*, red. Stanisław Janeczek i Anna Starościc, 643–660. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- STĘPIEŃ, Antoni B. 2001. *Wstęp do filozofii*. Wyd. 4. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- STYCZEŃ, Tadeusz. 1980. *Etyka niezależna?* Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- SZAŁATA, Kazimierz. 2004. *Filozofia chrześcijańska. Na marginesie wielkiej debaty od encykliki Aeterni Patris do Fides et ratio*. Warszawa: Fundacja Polska Raoula Follereau.
- WOJTYŁA, Karol. 1994. *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, red. Tadeusz Styczeń, Wojciech Chudy, Jerzy W. Gałkowski, Adam Rodziński, Andrzej Szostek. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

O ETYCE NA CZASY WSPÓŁCZESNE

Streszczenie

Artykuł odnosi się do książki Sebastiana Gałęckiego *Etyka chrześcijańska dla postchrześcijańskiej epoki*, w której autor proponuje koncepcję takiej etyki, opartej na chrześcijańskim fundamencie. W swoim rdzeniu jest to dzieło metaetyczne, dla którego pierwowzorem i inspiracją były ujęcia etyki Johna Henry’ego Newmana, Alasdaira MacIntyre’a oraz Johna Finnisa. Poszerzając horyzont badawczy książki Gałęckiego, należy zauważyć, że wszelkie systemy etyczne są jakimś wyzwaniem dla współczesnych, nie tylko bowiem etyka, lecz każda nauka pojmowania klasycznie jako *theoria* ma dla życia praktycznego jedynie moc motywacyjną, a w życiu społecznym oddziałuje, jeśli zostanie przełożona na rzetelną popularyzację i skuteczne jej krzewienie. Przydawka „chrześcijańska” jedynie dookreśla określoną etykę, determinuje ją

w określony sposób, lecz jej nie modyfikuje. Tym samym etyka chrześcijańska jest propozycją nie tylko dla konkretnego życia indywidualnego i społecznego, lecz także dla teoretycznej dyskusji etycznej. Współcześnie, w epoce nazwanej postchrześcijańską, w takiej dyskusji istotne znaczenie ma pluralizm argumentacyjny. Ma on swój fundament w tym, że fenomen moralności jest zawsze ujmowany w bogactwie jego aspektów, choć często niektóre z nich są niesłusznie absolutyzowane.

Słowa kluczowe: koncepcja etyki; etyka chrześcijańska; epoka postchrześcijańska.

ON THE ETHICS FOR THE PRESENT TIMES

Summary

The article refers to Sebastian Gałęcki's book *Etyka chrześcijańska dla postchrześcijańskiej epoki* [Christian Ethics for the Post-Christian Age], in which the author proposes the concept of such an ethics, based on a Christian foundation. At its core, it is a metaethical work, for which the prototype and inspiration were the taking of ethics by John Henry Newman, Alasdair MacIntyre and John Finnis. Broadening the research horizon of Gałęcki's book, it should be noted that all ethical systems are a challenge for contemporaries, because not only ethics, but every science conceived classically as *theoria* has only motivational power for practical life, and in social life it has an impact if it is translated into reliable popularization and effective dissemination of it. The "Christian" adjective merely specifies a particular ethic, determines it in a certain way, but does not modify it. Thus, Christian ethics is a proposal not only for concrete individual and social life, but also for theoretical ethical discussion. Nowadays, in the post-Christian era, argumentative pluralism is of great importance in this discussion. It has its foundation in the fact that the phenomenon of morality is always apprehended in the richness of its aspects, although often some of them are unjustly absolutized.

Keywords: concept of ethics; Christian ethics; post-Christian age.

Information about the Author: Rev. Prof. Dr. habil. JAN KROKOS — Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw (UKSW), Institute of Philosophy, Department of Epistemology; correspondence address: ul. Kazimierza Wójcickiego 1/3, 01-938 Warszawa; e-mail: j.krokos@uksw.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5184-5922>.